УДК 336.1:352

Управління фінансами територіальних громад в умовах децентралізації

Мусінін Микола,
здобувач вищої освіти спеціальності D2 Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
Миколаївський національний аграрний університет
м. Миколаїв, Україна

Анотація: *у роботі досліджується управління фінансами територіальних громад України в умовах фінансової децентралізації, що розпочалася у 2014 році. Проаналізовано структуру доходів місцевих бюджетів за 2014-2025 роки та визначено позитивні тенденції зростання питомої ваги податкових надходжень. Оцінено рівень фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року та першого півріччя 2025 року. Встановлено, що близько третини громад мають низький або критичний рівень фінансової спроможності, а механізм горизонтального вирівнювання не завжди здатен забезпечити їхній повноцінний розвиток. Окрему увагу приділено проблемам сільських та селищних громад як найбільш вразливої категорії. Зроблено висновок про необхідність цільового фінансування структурно слабких громад та розробки комплексних інструментів підтримки їхньої фінансової спроможності.*
Ключові слова: *фінансова децентралізація, територіальні громади, місцеві бюджети, фінансова спроможність, міжбюджетні трансферти, горизонтальне вирівнювання, бюджетна автономія, місцеве самоврядування.*

У сучасних умовах трансформації системи публічних фінансів України особливої актуальності набуває проблема ефективного управління фінансами територіальних громад. Реформа фінансової децентралізації, започаткована у 2014 році, суттєво розширила бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування та сприяла зростанню їх фінансової автономії. Водночас посилення зовнішніх викликів, зокрема воєнний стан, демографічні зміни та нерівномірний економічний розвиток територій, загострили диспропорції у рівні фінансової спроможності громад. У сучасних умовах трансформації системи публічних фінансів України особливої актуальності набуває проблема ефективного управління фінансами територіальних громад. Реформа фінансової децентралізації, започаткована у 2014 році, суттєво розширила бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування та сприяла зростанню їх фінансової автономії. Водночас посилення зовнішніх викликів, зокрема воєнний стан, демографічні зміни та нерівномірний економічний розвиток територій, загострили диспропорції у рівні фінансової спроможності громад.

Питання фінансової децентралізації та спроможності територіальних громад активно досліджується як закордонними, так і вітчизняними

науковцями, серед яких: О. І. Копилюк та О. М. Музичка [6], Ю. О. Голинський, В. Р. Нурієва, Р. І. Щур, І. І. Плець, М. М. Урабнович, А. О. Тимошенко та ін.

Серед ключових напрямів: оцінювання фінансової самодостатності громад, динаміка місцевих бюджетів в умовах воєнного стану та пошук механізмів вирівнювання бюджетної забезпеченості.

Проте, попри значні напрацювання у сфері оцінювання фінансової спроможності територіальних громад, питання цільової підтримки структурно слабких громад та розгалужених підходів до їхнього фінансування залишається недостатньо опрацьованим і потребує подальшого дослідження.

Децентралізація в Україні є відносно новим явищем. Перші реформи щодо місцевого самоврядування почали впроваджувати з 2014 року, проте з різних політичних причин, зокрема пов'язаних з необхідністю внесення змін до Конституції в умовах військово-політичної нестабільності, процес децентралізації впроваджувався радше на рівні окремих законів.

Попри це, вже тоді було впроваджено зміни до Бюджетного та Податкового кодексів, які сформували необхідний нормативно-правовий простір для реалізації фінансової децентралізації. Це підкріплюється фінансовими показниками: місцеві бюджети зросли з 68,4 млрд грн у 2014 році до 275 млрд грн у 2019 році [1].

12 червня 2020 року, в результаті прийняття Кабінетом Міністрів України 24 розпоряджень щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад, на території країни було сформовано 1469 ТГ, що об'єднали понад 28500 населених пунктів [1]. Станом на І півріччя 2025 року, за виключенням тимчасово окупованих громад, функціонувала 1331 громада [5]. Однією з основних цілей фінансової децентралізації є надання адміністративно-територіальним одиницям більшої фінансової автономії за рахунок розширення їхніх бюджетних повноважень.

Таблиця 1. **Структура доходів місцевих бюджетів, 2014-2025 рр.**

Джерело доходів місцевих бюджетів	**Роки**								
	2014	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
Від органів державного управління, млн грн	130 600.9	298 939.7	260 302.0	160 177.0	202 733.2	136 753.7	177 385.1	187 932.4	196 078.6
Податкові надходження, млн грн	87 333.6	232 532.8	270 545.7	285 571.5	346 713.1	393 460.6	434 540.9	441 094.1	504 520.2
Разом, млн грн[1]	231 702.0	562 415.7	560 527.9	471 479.9	580 699.1	555 097.0	652 609.1	679 530.8	751 935.7

Джерело: сформовано автором на основі інформаційних джерел [2; 3]

Отже, на момент 2014 року (тобто орієнтовно до початку фінансової децентралізації) питома вага державних трансфертів перевищувала розмір податкових надходжень на 18,7%. У 2018 році ситуація вже набагато покращилася: розрив між двома показниками зменшився до 11,8%. У 2025 році у порівнянні з 2018 роком, структура надходжень до місцевих бюджетів змінилась кардинально: питома вага державних трансфертів склала лише 26,1% від загальної суми надходжень, в той час, як податкових надходжень – 67,1%.

Тобто загалом можна зробити висновок, що рівень фінансової автономії громад дійсно підвищився. Зміна фінансових відносин між державою і місцевим самоврядуванням дозволила громадам накопичувати власні ресурси та більш ефективно планувати розвиток своїх територій. Проте багато громад досі залишаються залежними від міжбюджетних трансфертів (дотації, субвенції тощо), тобто рівень їхньої фінансової спроможності достатньо низький.

Під фінансовою спроможністю територіальних громад розуміють здатність громади забезпечувати свої витрати за рахунок власних доходів, враховуючи витрати на перспективний розвиток, а також відновлювати позитивні фінансово-економічні показники у разі їх погіршення [6].

Таблиця 2. **Рівні спроможності територіальних громад**

	Роки			
	2024		**І півріччя 2025**	
Рівні спроможності ТГ	Загальна кількість ТГ з відповідним рівнем спроможності	% від загальної кількості ТГ	Загальна кількість ТГ з відповідним рівнем спроможності	% від загальної кількості ТГ
Високий	456	34,3%	443	33,3%
Оптимальний	284	21,3%	299	22,4%
Задовільний	242	18,2%	213	16,0%
Низький	281	16,4%	267	20,1%
Критичний	131	9,8%	109	8,2%
Разом	**1331**	**100%**	**1331**	**100%**

Джерело: сформовано автором на основі інформаційних джерел [4; 5]

Так, ситуація навколо фінансової спроможності громад з часом навіть трохи погіршується. Кількість громад з високим рівнем спроможності зменшилася на 13, а кількість громад з низьким та критичним рівнем – склала майже третину від загальної кількості. Ці громади, відповідно, потребують додаткового фінансування. Для цього зокрема використовується механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності, який орієнтується на спеціальний індекс податкоспроможності громади [7].

Фінансова децентралізація в Україні дійсно підвищила автономію територіальних громад, розширивши їхні бюджетні повноваження. Проте сумарно майже третина громад у 2024 р. мали низький та критичний рівень

фінансової спроможності. Натомість оптимальний та високий рівні спроможності мали трохи більше, ніж половина громад (55,7%).

Якщо подивитись на розподіл територіальних громад за формою розселення, то ми бачимо, що сільські та селищні громади становлять більшість фінансово неспроможних (рис. 1).

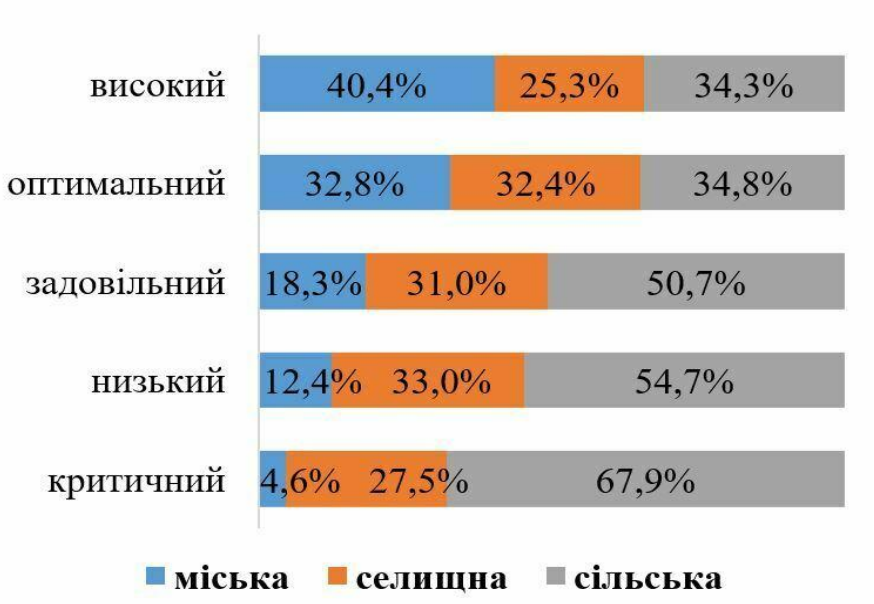

Рисунок 1 – **Розподіл громад залежно від рівня фінансової спроможності у 2024 році та типу адміністративного центру**

Джерело: використано інформаційні матеріали [5]

Отже, механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності є необхідним, але недостатнім для забезпечення реального розвитку фінансово слабких громад. Базова дотація покриває лише частину розриву у доходах, не усуваючи структурних причин низької спроможності, таких як депопуляція, занепад місцевої економіки, низька інвестиційна привабливість. Тому разом із вирівнюванням необхідно запровадити програми стимулювання власних доходів громад, зокрема через розвиток місцевого підприємництва, залучення інвестицій та раціональне управління комунальним майном.

Перспективами подальших досліджень є розробка підходів до підтримки громад залежно від їхнього типу (міська, селищна, сільська) та рівня спроможності, а також оцінювання ефективності механізмів горизонтального вирівнювання в умовах воєнного стану. Окремої уваги заслуговує питання відновлення фінансової спроможності громад на деокупованих та прифронтових територіях, де заходи бюджетної підтримки є явно недостатніми.

Список використаних джерел:

1. Портал «Децентралізація». URL: https://decentralization.ua/about/
2. Портал «Open Budget». URL: https://openbudget.gov.ua/
3. Міністерство Фінансів України (2015). Бюджет України 2014. Статистичний збірник. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/f7ac719b6477833a77bb7e740ab463c7.pdf

4. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2024 року. URL: https://decentralization.ua/news/19455
5. Оцінка фінансової спроможності громад за підсумками І півріччя 2025 року. URL: https://decentralization.ua/news/20052
6. Фінансова спроможність територіальних громад Львівської області в умовах децентралізації / О. І. Копилюк та ін. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2024. вип. 75. С. 14–19. URL: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-75-02
7. Портал «Децентралізація». Методичні рекомендації до порядку розрахунку фінансової спроможності перспективної об'єднаної територіальної громади. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/290/finance.pdf

Abstract: *The paper examines the financial management of territorial communities in Ukraine under conditions of fiscal decentralisation that began in 2014. The structure of local budget revenue for 2014-2025 is analysed, and positive trends in the growth of the share of tax revenues are identified. The financial capacity of territorial communities is assessed based on the results of 2024 and the first half of 2025. It is established that approximately one third of communities have a low or critical level of financial capacity, and the horizontal equalisation mechanism does not always ensure their full-scale development. Special attention is paid to the challenges faced by rural and urban-type settlement communities as the most vulnerable category. The conclusion is drawn about the necessity of targeted financing for structurally weak communities and the development of comprehensive instruments to support their financial capacity.*
Key words: *financial decentralization, territorial communities, local budgets, financial capacity, inter-budgetary transfers, horizontal equalization, budgetary autonomy, local self-government.*

Науковий керівник:
Мікуляк К.А.,
асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Миколаївський національний аграрний університет